

Ankommen_Weiterkommen: враження та роздуми про роботу з молодими шукачами притулку в Карлсруе (Німеччина)

Йоганна Айкен (Johanna Eicken)

Контекст

У

2014 році до Німеччини прибула безпрецедентна кількість шукачів притулку. Вік багатьох із цих шукачів притулку був меншим ніж 18 років, і дехто подорожував без супроводу дорослих. У багатьох із них досвід негараздів і труднощів накопичувався місяцями і роками, що робить загальну підтримку, а також підтримку для подолання фізичних та психологічних ран неминучою. Така підтримка особливо актуальна для дітей, які подорожують без супроводу. Фактично, в усіх федеральних землях Німеччини неповнолітні без супроводу, які шукають притулку, отримують різні види підтримки через систему Молодіжної підтримки (Jugendhilfe). Попри те, що обов'язкова підтримка забезпечує мінімальний захист цих молодих людей, у підтримці їх у разі скрутних життєвих обставин є прогалини. В усій Німеччині діють організації та асоціації, які контролюють і стимулюють вдосконалення послуг та заповнення прогалин у підтримці неповнолітніх шукачів притулку без супроводу. Мета мого тексту — поміркувати й навести приклади з моєї роботи з молодими шукачами притулку в межах проєкту Ankommen_Weiterkommen у Карлсруе (Німеччина). Я наводжу загальний контекст, у якому виконується проєкт, команду проєкту, методи й заходи в його межах. Далі я торкаюся низки тем та прикладів, спираючись на власні роздуми про роботу з цими молодими людьми.

Проєкт Ankommen_Weiterkommen

Проєкт Ankommen_Weiterkommen (у перекладі з німецької мови Прибуття_Прогрес) став відповіддю на потреби, що виникли в контексті практичної роботи з неповнолітніми шукачами притулку без супроводу у шкільному центрі Parzival та організації молодіжної підтримки Parzival (Parzival Jugendhilfe) у Карлсруе (земля Баден-Вюртемберг). Окрім кількох дитячих садків та шкіл, у центрі також є кризовий осередок, який забезпечує потреби дітей, які страждають від стресу через пережиті негаразди. У шкільному центрі Parzival, який насамперед зосереджується на відновленні та сприянні процесам самоцілення, звернули увагу, що рівень психологічного стресу був особливо високим серед неповнолітніх шукачів притулку без супроводу. Було загальне відчуття, що такі рівні стресу негативно впливають на успішність у школі, соціальні навички та особистісний розвиток. Членами організації молодіжної підтримки Parzival (Parzival Jugendhilfe) також було помічено, що між навчанням та відпочинком у притулках для молоді існують значні прогалини у сферах навчання та досвіду, пов'язаних із віком, професійними та соціальними навичками та самоаналізом.

¹ Basarab T., Bello B.G. and Laine S. (2018) *Between insecurity and hope. Reflections on youth work with young refugees*, Council of Europe publishing

Відповідно, було створено проєкт Ankommen_Weiterkommen, покликаний задовольнити ці потреби та заповнити прогалини в підтримці, яку надають працівники школи та соціальні працівники.

Команда, методи й заходи

Проєкт Ankommen_Weiterkommen зосереджується на пов'язаних із віком та індивідуальних завданнях розвитку самоаналізу, соціальних навичок та професійної орієнтації. Я входила до команди, що складалася з чотирьох фахівців. Ми — багатодисциплінарна команда, члени якої мають знання та навички, зокрема, у сферах сільськогосподарського дизайну, надання притулку та міграції, проведення освітніх заходів на свіжому повітрі, професійної орієнтації, виконавського мистецтва, посередництва, образотворчого мистецтва та музики. Команда працює приблизно з 50-80 неповнолітніми шукачами притулку без супроводу. Майже всі вони — молоді чоловіки віком від 16 до 20 років.

Основними терапевтичними та освітніми методами, на основі яких деякі члени команди отримали уявлення про життєву ситуацію новоприбулих дітей та молодих біженців, було обрано індивідуальні консультації на додаток до занять на свіжому повітрі, театральної та художньої самодіяльності. На практиці йдеться про надання індивідуальної підтримки у складних ситуаціях, наприклад у зв'язку з процесом надання притулку, професійною орієнтацією, новими або тяжкими життєвими обставинами. Проведення екскурсій та заходів на свіжому повітрі мають на меті сприяти відпочинку, спілкуванню та розвагам. До цих заходів належать заняття спортом, мистецтвом, ігри, а також спілкування з німецькою молоддю та проведення коротких екскурсій до Карлсруе та інших міст з метою ознайомлення з різними соціальними умовами. Нарешті, ми використовуємо групові заняття в школі, власне шкільні уроки в приміщенні шкільного центру Parzival, а також семінари в притулках для молоді, наприклад, щоб сприяти розвитку громадянської орієнтації, роздумам про мир та конфлікти, а також можливості ознайомитися з індивідуальними засобами художнього самовираження. Виступи за результатами навчання музиці й театральному мистецтву додають ще один простір для самопізнання та соціального навчання. Наведемо кілька практичних прикладів. У межах літньої екскурсії одним із видів діяльності для молодих чоловіків було веслування на каное. Контроль тіла та координація, особистісні навички та командна робота — це лише деякі з компетенцій, обов'язкових для безпечного керування каное. Така діяльність також дає змогу відчувати власну ефективність, розслабитися та весело провести час.

Ще однією важливою освітньою практикою є театр. Юнаків навчали театральним методам: вони писали та ставили власні п'єси на сцені. Під час цієї діяльності вони отримали змогу спробувати та розвинути вміння свідомо використовувати пантоміму, мову тіла та голос. Вони могли обміркувати свої переваги та страхи під час ігрової взаємодії та сценічного виконання, випробувати себе та своїх однолітків у незнайомих ситуаціях і ролях. І, звісно, вони отримали змогу пройти складний творчий процес (і створити продукт) і отримати за це визнання.

Враження та роздуми щодо моєї роботи

Моя робота з молодими біженцями надала мені як фахівчині широкі можливості для навчання. Нижче я наводжу найбільш примітні спостереження, що сприяли розвитку моєї практики.

Бути підлітком

Майже всі молоді люди, з якими я працюю, є підлітками. Вони перебувають прямо посеред надзвичайно складного процесу розвитку, де змінюється, здається, все. Підлітковий вік знаменує період трансформації. Коли я думаю про те, наскільки тривалими й складними є самі лише фізичні та психологічні процеси в підлітковому віці, то іноді дивуюся, як підлітки знаходять енергію для решти проблем, пов'язаних із досвідом біженців. Більшість молодих чоловіків, із якими я працюю, зосереджені переважно на визначенні власної гендерної ідентичності, сексуальності та соціального середовища. Деякі з них переосмислюють свою зовнішність, манеру говорити, ходити та діяти. Їм потрібна ця робота над собою, поки вони

приспосовуються до інших соціальних змін, включно з закінченням школи та проходженням професійного навчання чи стажування. Я бачу їхню силу, але також і їхні труднощі: бувають дні, коли вони просто ховаються у свої шкаралупі і сприймають оточення як таке, що лякає, виснажує та приголомшує.

Отримання притулку, невизначеність і протиріччя

Підлітковий вік і власне перехід до дорослого життя — це дуже складний період, навіть якщо пережити його за підтримки найрідніших людей. В молодих чоловіків, із якими я працюю, складні зміни в підлітковому віці супроводжуються невпевненістю, оскільки вони мало знають про своє соціальне, культурне та правове середовище, а також переживають дуже складний з погляду бюрократії та емоцій процес надання притулку. Схоже, це посилює їхню дезорієнтованість, роздратування та почуття невпевненості. З одного боку, вони відчувають величезну відповідальність дорослого життя, а з іншого — зберігають залежність і вразливість дитини.

Більшість молодих людей, з якими я працюю, стикаються з невідповідністю між мріями про ідеальне майбутнє та задоволенням поточних вимог для втілення цих мрій. Іноді їм доводиться ухвалювати рішення, які не відображають їхніх очікувань від майбутнього, особливо у випадках, коли потрібно збільшити шанси на тривалий захист і проживання. Одним із ключових прикладів є відвідування школи. На думку Саміра (17 років, з Іраку), ходити до школи не має сенсу:

Навіщо мені ходити до школи? Я хочу бути соціальним працівником. Я можу просто взяти й стати ним.

Потреба визначати пріоритети у справах, які вони не хочуть робити самі, щоб збільшити свої шанси на отримання посвідки на проживання, може призвести до відсутності відповідальності за ухвалені рішення, як описує Амаль (16 років, з Алжиру):

Ходити до школи потребує забагато зусиль. Я вже був дорослим, як і будь-який інший дорослий. Важко знову йти до школи. Працювати набагато легше. Ти можеш просто щось робити і принаймні отримувати за це гроші.

Звичайні питання: що робити в житті, як розставити пріоритети та яку професію обрати, спотворюються через дезорієнтованість, відсутність посвідки на проживання та нечіткість обов'язків. Іноді це може призвести до суперечливих уявлень про майбутнє, як-от у випадку з Вако (17 років, з Ефіопії):

Якщо я зможу залишитися в Німеччині, то старанно вчитимусь і стану політиком. Я стану президентом. Президентом Німеччини. Кращим за Меркель. А якщо мене повернуть до Ефіопії, я допомагатиму там батькові. Знаєте, ми, Оромо, зазнаємо багато горя. Мій батько і мій брат борються за нас. Щодня вони вбивають. Щодня їм доводиться вбивати людей. Якщо я муситиму повернутися, то допоможу їм вбивати.

Вако — юнак із етнічної меншини, яка зазнає репресій. На його дитинство та юність глибоко вплинув досвід насильства та пригноблення через його культурну та етнічну ідентичність. Важко уявити, що відчував Вако, якого виховували як чоловіка, коли мусив узяти на себе чіткі сімейні обов'язки, зважаючи на саму динаміку таких конфліктів. Здається, ще важче уявити, як Вако долає щоденні виклики та можливості життя в Німеччині, маючи таке суперечливе бачення свого майбутнього. На додаток до складності таких внутрішніх процесів, він змушений намагатися зрозуміти вплив зовнішнього стану справ, особливо переживаючи перипетії, пов'язані зі статусом біженця, у світлі невідомих і нових викликів.

Невизначеність процесу надання притулку є тяжким випробуванням, і я, безумовно, бачу процес надання притулку джерелом дискомфорту, негативних емоцій та тривоги. Біженці висловлюють занепокоєння з приводу невпевненості або відсутності перспектив щодо довгострокового проживання, а також возз'єднання сім'ї. Це, своєю чергою, впливає на їх успішність у навчанні, соціальні навички та загальну довіру до свого оточення. Крім остаточного рішення про надання притулку, є й інші значущі аспекти, пов'язані з їх законним перебуванням і правами в Німеччині.

На більшість молодих людей, з якими я працюю, вплинули зміни у їх найближчому оточенні, пов'язані зі зменшенням кількості неповнолітніх шукачів притулку без супроводу у Карлсруе. Зокрема, йдеться про випадки, коли їхніх однокласників переводять в інші притулки чи міста,

іноді віддалені. Іншим прикладом є об'єднання або закриття притулків та шкільних класів для неповнолітніх шукачів притулку без супроводу, часто дуже різке, як у випадку з Аббасом (17 років, з Афганістану), який поділився цією новиною під час нашої різдвяної вечірки:

Мій притулок закриється. Мене та моїх друзів переведуть до різних притулків. Я втрачу друзів, свій дім, а оскільки мене перевезуть дуже далеко, то й роботу.

Для молодих людей як Аббас такі зміни означають втрату оточення, до якого вони звикли і якому навчилися довіряти, і повторне зіткнення з новою та невідомою ситуацією — розрив зв'язків через вимушену міграцію триває. Такі зміни відбуваються за рахунок молодих чоловіків та їхнього почуття єдності, безпеки та домашнього затишку. Я часом почуваюся безпорадною, коли стикаюся з такими змінами. Вони тягнуть над молодими людьми, які вже змушені боротися з викликами підліткового віку, розлуки з сім'єю та потреби орієнтуватися у складних суспільно-правових системах. Я бажаю, щоб замість знову й знову переживати втрати й несподівані зміни, вони відчували відносну стабільність, спокій і передбачуваність оточення, яке вони знають і якому довіряють, і могли впевнено подолати всі виклики та можливості, які готує для них життя.

Переломні моменти дорослішання

Поряд із невизначеністю та протиріччями у своєму оточенні, підлітки проходять через власні процеси дорослішання, коли наближаються до дорослого віку. Кожен з них проходить цей шлях у власний унікальний спосіб. Дехто, схоже, легко знаходить запитання та відповіді, які допоможуть зробити наступні кроки до того, ким вони хочуть стати, які обиратимуть орієнтири для своїх дій і як вирішать тлумачити навколишній світ. Інші немов призупиняють свій індивідуальний пошук, щоб копнути глибше, поставити запитання ще раз, відпочити. Здається, ніби всі вони мають власні відмінні переломні моменти під час процесу дорослішання: комусь вдається щодня ходити до школи; хтось проходить профорієнтаційне стажування; хтось зустрічає свою першу дівчину; а хтось поєднує старі й нові цінності та прагнення, щоб сформулювати нові мрії. Деякі з цих переломних моментів сприяють досягненням, інші є поворотними моментами, що дають змогу переорієнтуватися та поставити нові запитання.

З погляду отримання притулку та влади над ухваленням рішень, під час переходу від дитини до дорослого ці молоді люди переживають два чітких переломних моменти. Один — у 16 років, коли вони досягають зрілості і можуть отримати притулок, а інший — у 18 років, коли юнак набуває статусу дорослої людини і коли зазвичай закінчується молодіжна підтримка для неповнолітніх шукачів притулку без супроводу. Залежно від того, на якому рівні розвитку власних внутрішніх і зовнішніх процесів перебувають молоді чоловіки, в деяких випадках я спостерігаю переломні моменти, які змушують їх стикатися з величезною відповідальністю та невизначеністю. Гарним прикладом цього є Токо (18 років, з Еритреї), який ледь не потрапив до суду через незнання того, що йому потрібно змінити проїзний квиток, та нерозуміння терміновості оплати.

Зіткнутися з низкою викликів, пов'язаних із досягненням повноліття, і досі вчитися здобувати знання та впевненість, щоб контролювати й брати на себе всі пов'язані з цим обов'язки — це нормально. З цією проблемою стикається кожен підліток, який проходить цей правовий перехід. Відмінність цих молодих людей полягає у відсутності сімейної структури, яка би згладжувала проблеми. Існує високий ризик не витримати тягар відповідальності. Це може призвести до нехтування чи невдач у рішеннях та діях молодих чоловіків, а отже, наприклад, до зменшення їхніх шансів на позитивне рішення про надання притулку.

Робота з великою кількістю перехідних процесів

Теперішнє життя молодих чоловіків характеризується конкуруючими перехідними процесами. Вони досі пристосовуються до правил, законів та звичаїв іншого суспільства, намагаючись знайти своє місце в Німеччині. «Тут і тепер», схоже, потребує високої продуктивності в найрізноманітніших ролях: отримати позитивне рішення про надання притулку, швидко вивчити німецьку мову, знайти друзів, бути крутим, знайти роботу, заробляти гроші, бути героєм та підтримувати сім'ю. Під час роботи з цими молодими чоловіками в мене часто виникає

враження, що «тут і тепер» — теперішній момент — конкурує з іншими шарами їхньої реальності, на кшталт інформації, яку вони отримують у цифровому вигляді через смартфон, через ЗМІ, зі спогадів та навіть флешбеків. Часом здається, ніби ці інші шари переважають над їхніми відчуттями та переживаннями теперішнього моменту або контрастують із ними.

Щоразу як я наважуюся посміхнутися, переживши мить радості, то негайно отримую за це покарання.

Салман (17 років, з Пакистану) розмірковує про повідомлення про смерть свого шурина, яке отримав лише через кілька хвилин після того, як вщухли останні оплески на нашій першій виставі. У цій ситуації я відчувала гнів через надмірний тягар, який доводиться нести цим молодим людям. Водночас ситуації на кшталт цієї відкрили двері для цих молодих людей і для нас, давши вихід заблокованому болю, страху та відчаю. Завдяки такому досвіду ми можемо ще глибше обговорювати втрату, провину, внутрішній розлад, розчарування та біль. Завдяки цій та іншим подібним ситуаціям я дізналася, що в ці моменти важливо не стільки робити правильні речі, скільки просто вислухати й бути поруч. У багатьох із цих ситуацій я також відчула, що молоді чоловіки самі здатні найкраще підтримати один одного. У тому, як вони підтримують один одного, мене часто захоплює їхня унікальна манера слухати та взаєморозуміння. Це взаєморозуміння та взаємодопомога є важливою складовою їхньої системи підтримки, яка допомагає їм пристосуватися до всіх цих складних переходів та змін і водночас долати труднощі повсякдення.

Полегшення та радість на обличчях юнаків під час заключних оплесків після першої п'єси, написаної самими акторами.

Довірчі стосунки та взаємне навчання

Щоб зрозуміти складні реалії молодих чоловіків, з якими ми працюємо, для нас із командою було дуже важливо познайомитися з ними, а їм із нами, у різноманітних ситуаціях і ролях. Різноманітні види діяльності та методи, які ми використовуємо, допомагають молодим чоловікам спробувати себе в різних ролях, наприклад під час рольових ігор у театральній імпровізації, під час приготування їжі для події, під час вечірок, під час відвідування ярмарку вакансій та під час фотосесій. Це призводить до широкого спектру взаємодії між різними ролями, які ми на себе беремо, і дає нам змогу відчувати різні грані один одного, з різними якостями спілкування та зустрічей. Це, з одного боку, пов'язано з тим, що я згадувала раніше щодо історій про себе та свої відчуття, якими з нами діляться молоді чоловіки, а також тим, як вони змінюють свої історії на історії здобутків і досягнень. З іншого боку, дуже важливою причиною цієї діяльності є зміцнення довірчих стосунків. Глибоке взаєморозуміння та міцні стосунки, побудовані на довірі та взаємному навчанні, своєю чергою, допомагають молодим чоловікам наважитися до зближення зі своїм новим соціальним та культурним середовищем і поглибити почуття впевненості та безпеки.

Моя робота передусім базується на уроках, які я отримую від цих молодих людей. Я вірю, що дізнаюся стільки ж, а іноді й більше від цих молодих чоловіків, ніж вони від мене та з усієї нашої діяльності. Іноді уроки не такі однозначні, і мені доводиться кілька разів обмірковувати їх, перш ніж я по-справжньому усвідомлю їх значення.

Важко жити без жінок

Як я пояснюю вище, довіра та взаєморозуміння є запорукою налагодження близьких, невимушених стосунків з молодими чоловіками. Відкритість і довіра, яку ці молоді люди виявляли до моєї команди і до мене, надзвичайно цінні. Намагаючись краще зрозуміти, як ми можемо підтримати молодих чоловіків у їх розвитку, ми також дізнаємося про межі нашої підтримки. З'ясування недоліків нового соціального середовища, в якому опинилися молоді чоловіки, включно з нашою підтримкою, було частиною взаємного навчання для мене, моєї команди та для самих молодих чоловіків. Один з важливих уроків у цьому плані я отримала зі слів Гойтома (17 років, з Еритреї):

Важко жити без жінок!

Я почула ці слова, коли юнаки займалися створенням фотоколажу до своєї театральної вистави. Я попросила Гойтома уточнити, і він пояснив, що їх оточує надто мало жінок. Спочатку мені було складно зрозуміти, що він має на увазі, оскільки більшість учителів, більшість членів нашої команди та більшість працівників притулків — жінки. Лише обговоривши це питання з двома іншими юнаками та зі своїми колегами я зрозуміла, про що йдеться. Поруч немає матері. Немає старшої сестри.

Немає тітки. Молоді люди живуть разом, а соціальні працівники, офіційні опікуни та вчителі, які їх підтримують, серед іншого, заробляють цим на життя. Ці зв'язки не здатні замінити стосунки з членом сім'ї, який слухає, дає поради, обіймає і ніжно вас любить. Коли ми розважаємося, ведемо вдумливі розмови та розмірковуємо, коли плануємо та мріємо про їхнє майбутнє, я часто думаю, наскільки інакше вони почувалися б за обіднім столом серед близьких.

Хотілось би знати, як молодим чоловікам побудувати справжню довіру та невимушені стосунки в середовищі, яке не приймає їхніх найрідніших людей. Що мені сказати Саміру (18 років, з Іраку), який уявляє, як його сім'я бере участь у його невеликих щоденних успіхах, наприклад просить нас:

будь ласка, зарезервуйте місце для моєї мами та моєї сестри. Вони дуже хочуть прийти і подивитися мій виступ.

Я можу сказати йому, що ним пишалися б його однокласники, соціальні працівники, вчителі. Але що мені йому сказати щодо возз'єднання сімей неповнолітніх шукачів притулку в Німеччині, яке майже не відбувається? Його матір і сестру на виставу не запросили. Їм тут не раді.

Самоаналіз

Знайомство з молодими чоловіками — складна справа, оскільки вони самі досі дізнаються і формують уявлення про те, ким вони є і ким хочуть бути. На жаль, у мене складається враження, що в історіях, які розповідають про себе молоді чоловіки, з якими я працюю, вони часто займають позицію новачка, стороннього спостерігача або учня. Надто часто їхні досягнення забуваються на тлі поточних викликів та вимог. Історії, які я досі чула та пережила в нашій роботі і які кидають виклик цим уявленням про себе, є безцінними, оскільки входять до складу позитивного, сильного образу себе, який молоді люди досі створюють. Насправді, багато молодих чоловіків, з якими ми працюємо, вже знають німецьку на гідному рівні, знайшли друзів і здатні впоратися з вимогами школи та стажування. Вони грають у футбол і баскетбол і навчилися дбати про себе та інших. Дехто з хлопців навіть готують для всіх удома. Їхнє сприйняття себе змінюється в міру поглиблення їхнього самоаналізу. Вони усвідомлюють діапазон розуміння, нових навичок, ролей та потенціалу, які вони використовують. Це також допомагає їм іноді змінювати сюжет, показуючи себе як здібних і висвітлюючи прості успіхи як досягнення, як-от Шууріє (17 років, з Еритреї):

У Сомалі тільки жінкам можна готувати їжу. У Еритреї нам не можна готувати. А тут нам дозволяють готувати самим. Ми готуємо їжу щодня, а ще печемо свій хліб. Ми вправні кухарі.

Я дуже вдячна за ці сюжети та сприйняття, оскільки вони, схоже, пом'якшують їх бачення себе як залежних, пригнічених і переобтяжених. Це вчить мене, наскільки важливо в моїй роботі з молодими чоловіками сприяти правильному досвіду та знаходити правильні запитання, щоб допомогти їм у самоаналізі та підкреслити їхні успіхи та потенціал.